

Man bør således anskue forløbet "udefra og ind" jævnfør figuren med henblik på at identificere de faktorer, som er afgørende for: 1) At politiet bevarer kontrollen med situationen, uden at måtte anvende deres ultimative magtmiddel, eller 2) at politiet i farlige situationer sikres størst mulig handlerum til at vælge det mest hensigtsmæssige og eventuelt et mindre farligt magtmiddel.

RELEVANTE PROBLEMSTILLINGER INDEN FOR DE ENKELTE RAMMER

FORUD FOR KONTAKT MED MODPARTEN

Politiet er opbygget som en hierarkisk organisation, hvor den formelle operative leder som oftest sidder på en politistation, mens opgaverne løses selvstændigt på stedet af uchargedede politifolk. Da den formelle chargede ledelse er fraværende i de gængse arbejdsrutiner, forudsætter det, at politifolk er uddannet og vænnet til at løse opgaver selvstændigt og usuperviseret. Dette forhold anser arbejdsgruppen grundlæggende som både nødvendigt og en afgørende styrke ved dansk politi. Den hierarkiske ledelsesform rejser dog en række problemstillinger i forbindelse med magtanvendelsessituationer, idet denne form for organisering kan medføre et fravær af ledelse, når der pludseligt opstår farlige situationer.

En af de potentielle konsekvenser af at have et politi, som løser opgaver selvstændigt og på baggrund af uddannelse, som fokuserer på at forberede dem til at udøve hensigtsmæssige skøn i stort set alle typer situationer, samt tage selvstændigt ansvar for opgaven, er, at denne 'selvstændighed' fører til, at politifolk på patrulje og patruljer imellem ikke har for vane at tage ledelse over hinanden i løsning af konkrete opgaver. En anden konsekvens kan være, at der ikke i samme grad som for 'særlige politiopgaver' foreligger indarbejdede koncepter for funktioner og roller for dagligdags politiforretninger. Politifolk løser typisk opgaverne med baggrund i generelt indlærte metoder og polititeori – eller på den facon patruljen selv finder hensigtsmæssig. Der kan derfor komme til at mangle en fælles linje og ledelse (forstået som funktion) i løsning af de mere rutineprægede og dagligt forekommende opgaver. Ledelsen af den rutinemæssige opgaveløsning er med andre ord i risiko for at blive uforankret og få præg af tilfældigheder. Denne problemstilling kan få afgørende betydning, når en ellers rutinemæssig opgave udvikler sig til en farlig situation – ikke mindst når flere patruljer involveres.

I og med der eksisterer en risiko for, at der ikke udøves decideret ledelse på løsningen af dagligdags politiopgaver, så hviler situationshåndteringen afgørende på politifolkenes interne samarbejde. Dette rejser en tilsvarende problemstilling, idet samarbejde og samarbejdsevner i løsning af daglige politiopgaver hovedsagligt opøves gennem den praktiske udførelse af arbejdet og gennem kollegiale relationer. Samarbejde er derfor ikke nødvendigvis udtrykt som klart definerede roller og funktioner i løsning af den aktuelle politiopgave, men risikerer at basere sig på en form for "tavs" praksis mellem politifolk på tværs af afdelinger og i den enkelte patrulje. Dette medfører yderligere en risiko for, at der dannes uudtalte 'gyldne regler' frem for *klart definerede og formidlede* arbejds gange, som hviler på kommunikation og planlagt koordination i situationen.

For fremadrettet at imødekomme de problemstillinger, som analysen af skudsagerne har givet anledning til, er det efter arbejdsgruppens vurdering vigtigt også at arbejde målrettet med fastlæggelse og indøvelse af mere funktionsbaserede samarbejdsformer og samarbejdsmetoder i relation til dagligt forekommende politiopgaver, og hvor flere patruljer sættes ind.

Hvordan konkrete politiopgaver håndteres og udvikler sig afgøres blandt andet af, hvordan information til løsning af opgaven indhentes, og hvordan man organisatorisk reagerer på og kommunikerer information videre. Politifolk træffer – som alle andre – beslutninger ud fra den tilgængelige information i situationen. Tilgang af ny information f.eks. om modpartens farlighed samt aktuelle eller tidligere adfærd, anvendes til at foretage risikovurderinger, der ligger til grund for beslutninger om, hvordan man kan løse opgaven bedst muligt. Information er således en ressource, der er nødvendig for at træffe beslutninger i en given situation. Skudsituationer er præget af et højt stressniveau, hvilket medfører, at alle informationer, der kan medvirke til vurdering af situationens karakter, og hvilke muligheder der er for at løse situationen, vil være medvirkende til at nedsætte stressniveauet hos de involverede politifolk og øge situationskontrollen.

Som anført i tidligere studier af politiets magtanvendelse⁵⁵ er politiarbejde primært organiseret omkring reaktiv mobilisering. Organisationen er med andre ord først og fremmest indrettet på at handle reaktivt. Dette gælder også for indhentning og formidling af information. Vagthavendes informationsindsamling er hovedsagelig centreret om de umiddelbart vigtigste oplysninger fra anmelder, hvilket ofte leder til, at en patrulje sendes til opgaven med et minimum af oplysninger. Det er en del af arbejdsrutinen, at patruljen indhenter yderligere information som en del af opgaveløsningen. Information og formidling af information mellem vagthavende og patrulje på stedet behandles med andre ord *fortrinsvist* som en ressource med henblik på sagsbehandling og i mindre grad som en afgørende taktisk ressource.⁵⁶

Den problemstilling, som rejses af denne 'informationskultur', er – i forhold til anvendelsen af skydevåben – at den medfører en risiko for, at information, der kunne have været anvendt til at planlægge og vurdere opgaven, ikke indhentes i tide med det resultat, at politifolk først for sent (f.eks. når de har trukket våben) bliver klar over en række forhold, der kunne have haft betydning for planlægningen af opgaven med henblik på at vælge den mest hensigtsmæssige metode for opgaveløsning. Information kan også være det afgørende element i forhold til at forberede patruljen på en eventuel risiko for, at situationen eskaleres i farlighed. For at imødekomme denne problemstilling synes det at være et vigtigt fokusområde for politiet som organisation i højere grad at udvikle og formidle et proaktivt syn på – og anvendelse af – *information som taktisk ressource*, frem for primært at betragte denne som ressource for konkret sagsbehandling.

KONTAKTEN MED MODPARTEN

Politiets opgaver og arbejde spænder som tidligere nævnt bredt. Visse opgavetyper udføres mange gange dagligt og medfører sjældent vanskeligheder eller risici for politipersonalet. Dette gælder også for den type situationer, som er analyseret i denne undersøgelse. Der er med andre ord tale om opgaver, som i langt de fleste tilfælde kan løses uden de store problemer, men som også kan føre til, at politifolk indledningsvis kan have en rutinepræget tilgang til løsningen. Når man så står i den ene situation, som ikke kan håndteres som forventet, og hvor den rutinemæssige tilgang måske betyder, at man ikke er mentalt og polititaktisk på plads, kan der være risiko for, at man mister kontrol over situationen og i værste fald må trække sit tjenestevåben for at afværge en farlig situation.

⁵⁵ Jævnfor Reiss Jr. 1980: 130

⁵⁶ For diskussion af konsekvenserne af dette i forbindelse med et amerikansk studie se Reiss Jr. 1980:130-31.

Analysen af skudsagerne sætter fokus på de potentielle farer ved at få en rutinepræget tilgang til det daglige politiarbejde. Faren ved at få en rutinepræget tilgang til visse typer af politiopgaver er, at dette kan medføre, at man mister den taktiske fordel, der ligger i at tænke og handle *proaktivt* i forhold til konkret opgaveløsning.

Spørgsmålet om den rette og tilstrækkelige anvendelse af tid i løsningen af politiopgaver er blevet rejst som en grundlæggende problemstilling i skudsituationerne. Analysen af skudsagerne har givet anledning til at bemærke, at tid ikke i alle sammenhænge synes at være en faktor, politifolk anvender som et aktivt redskab til at få en vanskelig og potentielt farlig situation under kontrol. Samtidigt er der i analysematerialet indikationer på, at politifolkene oplever at være pålagt en professionel pligt til at handle i situationen. Set i sammenhæng er det således indtrykket, at politifolk i en række situationer ikke opfatter det at trække sig tilbage og give situationen tid som en aktiv handling eller en mulig effektiv opgaveløsning.

Forholdet mellem tid og organisationens forståelse af "handling" peger på baggrund af de gennemgåede skudsituationer på en problemstilling, som kan have afgørende indirekte betydning for, om polititjenestemænd ender i uforudsete nødværgesituationer. Hvis den organisationskulturelle norm og forståelse af handling er for snæver, giver det politifolk et dårligere beslutningsgrundlag til at afgøre, hvordan opgaven skal løses. Problemet er således, at hvor effektivitet og succes i visse situationer er lig med hurtig indgriben, er det i andre medvirkende til at forværre situationen og komplicere opgaveløsningen.

Dette er en problemstilling, som efter analysegruppens vurdering bør imødekommes ved, at man sætter øget fokus på politifolks generelle handleberedskab og handlingsforståelse. Herunder at man i uddannelsen fokuserer specifikt på anvendelsen af tid til løsning af også mere dagligdags opgaver. Men også at man i organisationen forsøger at gøre forståelsen af handlingsbegrebet til genstand for et afklaringsarbejde, herunder forholdet til den juridisk definerede "handlepligt", som har været diskuteret i forbindelse med den strafferetlige behandling af skudsager.⁵⁷

ANVENDELSEN AF MAGT

Politifolks handlinger må af indlysende årsager være regelstyrede, men det kan i de yderste situationer have utilsigtede virkninger i det omfang, at et for overvejende fokus på at lære – og at handle efter – 'regler' bliver en hindring for udøvelsen af et kvalificeret og velovervejet skøn. På baggrund af analysen har analysegruppen fundet anledning til at overveje en grundlæggende problemstilling omkring forholdet mellem regelstyring og skønsudøvelsen i forbindelse med ultimativ magtanvendelse. Det er således bemærket af arbejdsgruppen, at der er en potentiel fare ved, at uddannelse i magtanvendelse i høj grad baseres på undervisning i magtbarometer (optrappingslogik) og regelgrundlag (proportionalitet og nødværgbestemmelser). Faren er til stede i det øjeblik, denne undervisning ikke tilstrækkeligt modsvares af undervisning, som træner og udfordrer skønnen i relation til konkrete situationsvurderinger og den konkrete anvendelse af magt. Problemstillingen er den, at dette – efter arbejdsgruppens vurdering – kan betyde, at politifolk i stressede og farlige situationer risikerer ikke at besidde et tilstrækkeligt bredt og trænet handleberedskab til at tænke strategier og handlingssvar, som ligger udover det, der er defineret direkte i regelgrundlaget og formuleringen af magtbarometeret.

⁵⁷ For yderligere behandling af spørgsmålet om den juridiske handlepligt, se afsnittet: 'Retspraksis og politilovens regler om politiets pligter'.

Problemstillingen vedrørende tilstrækkelig konkret træning af det politimæssige skøn peger på en anden og vigtig problemstilling, som er relevant for forståelsen af politiets anvendelse af skydevåben. Det er problemstillingen vedrørende den opfattede trussel og skønnet af, hvordan denne imødegås mest hensigtsmæssigt – det vil sige med størst mulig proportionalitet og sikkerhed for såvel tredjemand som politifolkene selv.

Politiets magtanvendelse baseres nødvendigvis på et individuelt skøn, og det anerkendes i regelgrundlaget, at dette skøn er forholdsvist vidt, samt at også oplevelsen af et påbegyndt farligt angreb – selv hvis dette efterfølgende skulle vise sig objektivt at have været ufarligt, eksempelvis hvis der var tale om en attrap eller lignende – vil være indeholdt i reglerne om straffrihed på grund af nødværge. Det er således også primært udøvelsen af skønnet i skudøjeblikket, der granskes for ”rationalitet”, proportionalitet og legalitet, når skudsager efterfølgende efterforskes.

Set i et fremadrettet perspektiv er problemstillingen her, at der i politiets arbejde er en ekstra dimension, som det er umuligt at genskabe i en analyse af det tilgængelige materiale, og som er medvirkende til, at dele af offentligheden *post facto* kan have en anden holdning end de involverede politifolk til, hvorvidt magtanvendelsen var hensigtsmæssig og rimelig. Denne dimension drejer sig om et konstant tilstedeværende ”risikoaspekt” eller ”mulighedsrum”, som er indeholdt i politiets arbejde, baseret på at politiets opgave er at sikre borgernes sikkerhed og den samfundsmæssige orden. Dette betyder med andre ord, at politifolk – for at disponere rigtigt – må tænke længere frem end til blot det umiddelbart forekommende. Pligten til at beskytte borgerne betyder, at de – samtidigt med at de skal bedømme og beskytte mod *konkrete* angreb – også skal være orienterede mod at forebygge, samt mod at forudsige og afværge risikoen for sådanne angreb. ”Det mulige angreb” må derfor være en del af enhver aflæsning af situationen, som politiet foretager, og dette vil spille afgørende ind i de situationer, hvor anvendelse af ultimativt magt bliver relevant. Dette aspekt af politiarbejdet er en afgørende dimension at forholde sig til med henblik på at forstå og uddrage læring af skudsituationer og med henblik på at forberede polititjenestemænd på at anvende magt samt på de konsekvenser, der er forbundet hermed.

For at imødekomme begge de problemstillinger, som udspiller sig i rummet mellem det regelstyrede og skønnets nødvendige råderum, er det afgørende, at politifolk kender både regler og ”hensigten” bag regler og lovgivning, således at de kan udøve en situationstilpasset og hensigtsmæssig – i betydningen proportional og mindst indgribende – magtanvendelse. Det vil sige, at der organisatorisk sættes fokus på at formidle en sammenhængende linie baseret på helhedsforståelse og hensigter bag reglement og lovgivning til den enkelte polititjenestemand. Det er også afgørende, at polititjenestemænd er udstyret med et tilstrækkeligt bredt handleberedskab til, at de kan tænke proaktivt og kreativt i de situationer, hvor de skal anvende magt – og hvor skydevåbnet altid må anses som værende absolut sidste udvej, ikke mindst af hensyn til tredjemand.

Det ”mulige angreb”, som politifolk er forpligtede til at foregribe, bør gøres til genstand for en øget opmærksomhed i uddannelsen. Denne organisatorisk betingede ’*evne til fremadrettet tænkning*’ kan med fordel anvendes til i endnu højere grad at lære politifolk at imødekomme risici langt tidligere i et situationsforløb, samt til at imødegå disse ved brug af mere situationstilpassede strategier og magtmidler.

STRESS I FORBINDELSE MED KONFLIKTSITUATIONER

En del af de situationer, hvor politiet har anvendt tjenestevåben, er kendetegnet ved at være opstået uden varsel og ved at rumme et betydeligt stressniveau. Det gælder især, når politifolk står over for psykisk syge og svært aflæselige personer, uligevægtige eller personer, som er påvirkede af rusmidler. I disse tilfælde slår sædvanlige polititaktiske metoder sjældent til.

Ved stress råder en ubalance mellem de ressourcer, individet råder over, og de krav, der stilles i situationen. En måde at forstå stress på, er at anskue de tankemæssige aspekter, der ligger til grund for stressoplevelsen. Når en person havner i en situation, der overstiger vedkommendes umiddelbare tilpasningsevne, igangsættes en vurderingsproces. Denne proces omfatter dels en primær vurdering af, om der er tale om skade, trussel eller udfordring, dels en sekundær vurdering, af hvilke muligheder man har for at løse situationen. Denne vurdering skal ses som en måde at håndtere en potentiel stressbelastning. Hvis belastningen elimineres, kan håndteringen af situationen betragtes som succesfuld. Hvis belastningen ikke elimineres, kan man tale om stress. I det øjeblik en person oplever stress, må vedkommende iværksætte yderligere en vurdering (tertiær vurdering), hvilket indebærer en overvejelse af, hvilke alternative muligheder der kan anvendes for at eliminere belastningen. Disse vurderinger foregår for det meste ubevidst og meget hurtigt og er bestemt af tidligere erfaringer, viden og forventninger.

En del af de situationer, hvor politiet har anvendt tjenestevåben, er kendetegnede ved, at det første forsøg på at håndtere situationen ikke eliminerer belastningen, hvilket medfører en betydelig grad af stress. I en sådan situation aktiveres en række fysiologiske faktorer, og der vil være en risiko for, at man bliver låst i sin adfærd eller kommer til at forcere situationen og måske handler overilet for at få belastningen elimineret og dermed situationen løst. En yderligere stressfaktor i situationerne er, at modparterne ofte er psykisk uligevægtige, psykotiske eller påvirkede af alkohol og/eller euforiserende stoffer, hvilket medfører, at de opfører sig anderledes, end politiet forventer. Derved er det sværere for betjentene at aflæse situationen og foretage en vurdering af, hvilke handlemuligheder der vil være mest hensigtsmæssige. Man har stået overfor noget, der adskiller sig fra det sædvanlige, og man har oplevet sig truet.

Situationerne er i de fleste tilfælde pludseligt opståede og er af traumatisk karakter, og der har sjældent været mulighed for mentalt at forberede sig til opgaven. Omvendt viser den relativt sjældne anvendelse af skydevåben i planlagte aktioner, at politifolkene i de situationer har haft lejlighed til at tænke alle tænkelige handlingsmuligheder igennem, før de blev udsat for den givne belastning, og altså ikke har været nødsaget til at foretage den sekundære og terciære vurdering samtidig med, at de har følt sig truet.

RETSPRAKSIS OG POLITILOVENS REGLER OM POLITIETS PLIGTER

Formålet med dette afsnit er at afklare, om domstolene ved behandling af sager, hvor politifolk er blevet tiltalt for overtrædelse af bestemmelser i straffeloven, har taget stilling til spørgsmål af betydning for denne undersøgelse – altså forhold som ligger *udover* bedømmelsen af den enkelte polititjenestemands isolerede dispositioner i skudøjeblikket.

Retspraksis i straffesager om politiets anvendelse af skydevåben er sparsom. Der er således behandlet fire skudsager fra den undersøgte periode i byretten. Retten frifandt i alle sagerne de tiltalte polititjenestemænd for overtrædelse af straffelovens bestemmelser og legemsangreb med henvisning til straffelovens § 13 om nødværge. Der var dissens i to af sagerne⁵⁸.

Domstolene har i afgørelserne foretaget en vurdering af, hvorvidt anvendelsen af skydevåben i den konkrete situation var nødvendig og forsvarlig og har herunder inddraget spørgsmålet om, hvorvidt den pågældende polititjenestemand ”var underlagt en handlepligt” eller ”var forpligtet til at handle”, men der kan ikke af dommenes præmisser udledes noget mere generelt om rækkevidden af denne ”handlepligt”.

Spørgsmålet behandles af Ib Henricson i Politiret⁵⁹:

”Bestemmelsen i politiloven er formuleret som en opgavebeskrivelse for politiet, uden at der er taget stilling til, hvorvidt politiet inden for de enkelte områder er forpligtet til at handle, eller hvorvidt det er op til den enkelte politimands skøn, om han vil skride ind. Det er fast antaget, at politiet har pligt til at indlede efterforskning ved mistanke om et begået strafbart forhold, der forfølges af det offentlige. Dette gælder foruden bestemmelserne i straffeloven tillige de mange særlovsbestemmelser. Også mange særlovsbestemmelser om politiets bistand til andre myndigheder er formuleret på en sådan måde, at det indebærer en pligt for politiet til at træde til. Derimod er det den gældende opfattelse, at der er tillagt politimanden et vist skøn, når det drejer sig om ordens- og sikkerhedsopgaver. Politimanden vil altså kunne vælge at forholde sig passiv i forhold til en ordenskrænkelse. Det fremgår indirekte af politilovens bestemmelser om orden og sikkerhed, der i modsætning til de fleste øvrige bestemmelser ikke taler om, at politiet skal varetage opgaven. Dette skøn vil kunne indsnævres af centrale eller lokale instrukser. Når det imidlertid drejer sig om en enkelt borgers eller de manges sikkerhed mod ulykker og lignende, vil hensynet til beskyttelsesinteressen dog vægte så tungt, at politimanden reelt har en pligt til at skride ind, jf. ordlyden af bestemmelserne i PL §§ 10, 11 og 13, der vedrører sikkerheden for børn, berusere og syge, og også ved fare for ulykker og katastrofe, jf. PL § 5, må der, trods ordlyden, reelt bestå en pligt for politiet til at forsøge at forhindre faren i at blive realiseret. En undtagelse herfra foreligger ved sammenstød af beskyttelsesinteresser, fx hvor en politipatrulje har valget mellem at afspærre et område, hvor der er nærliggende fare for, at et hus styrter sammen, eller sætte efter en flygtende voldtægtsforbryder. Her må politifolkene udøve et skøn i form af at vægte beskyttelsesinteresserne i de to konkrete forhold mod hinanden.

Selv om der foreligger en pligt for politimanden til at handle for at værne beskyttelsesinteressen, så er denne pligt begrænset af mulighederne for at benytte tvangsindgreb eller at skride ind med magt. Det nødvendige tvangsmæssige indgreb, fx en frihedsberøvelse, kan være udelukket, fordi faren for den politiretlige beskyttelsesinteresse ikke er tilstrækkelig overhængende, og den magtanvendelse, der skal til for at gennemføre et tvangsindgreb, kan være uproportional og dermed udelukket.”

Spørgsmålet er derfor, om den såkaldte ”handlepligt” reelt har nogen selvstændig betydning i relation til politiets brug af skydevåben, idet magtanvendelsen - selv om der som udgangspunkt måtte foreligge en pligt til at skride ind over for en given handling -

⁵⁸ Retten i Koges dom af 19. juni 2003 (”Ølby-sagen”), dissens i forhold 1, Københavns Byrets dom af 20. oktober 2005 (”Refshalevej”), Retten på Frederiksbergs dom af 7. september 2007 (”Seven Eleven-sagen”) og samme rets dom af 18. oktober 2007 (”Radvadsvej-sagen”). Ankefristen i sidstnævnte sag var ikke udlobet ved redaktionens afslutning.

⁵⁹ 4. udgave, 2007: 107 f.

skal opfylde betingelserne i politilovens kapitel IV om politiets anvendelse af magt og derved kravene om nødvendighed, mindste middel (forsvarlighed) og proportionalitet, jf. politilovens § 16.

Det forhold, at politiet ikke vil kunne undlade at skride ind over for en handling, udelukker ikke, at det for eksempel efter en konkret vurdering vil være mest hensigtsmæssigt at afvente effekten af en dialog, at afvente forstærkning m.m. En dissenterende dommer har i en af afgørelserne⁶⁰ været inde på denne problemstilling. Det er således anført i dissensen, at "tiltalte ikke gav den nødvendige tid til at reagere, før han besluttede sig for at skyde et sigtet skud", og at handlingen derfor var gået ud over, hvad der var nødvendigt og forsvarligt i den foreliggende situation⁶¹.

Domstolene ses ikke at have vurderet det politifaglige aspekt, herunder den mest hensigtsmæssige måde at løse den konkrete politiopgave på. Derimod er der i en erstatningsretlig afgørelse i U 2003.1442 Ø refereret til rigspolicehøveds disciplinær-afgørelse af 12. november 1998, hvorefter det blev fundet "kritisabelt, at politiassistent A - bl.a. ved sin påkørsel af den brugsstjålne personbil - bragte sig i en sådan situation, at han følte det nødvendigt at afgive skud mod en person".

TENDENSER I SAMFUNDSUDVIKLINGEN AF BETYDNING FOR POLITIETS ANVENDELSE AF SKYDEVÅBEN

Det er en del af arbejdsgruppens opgave at inddrage eventuelle samfundsmæssige forhold, som kan have betydning for politiets anvendelse af skydevåben. Efter arbejdsgruppens opfattelse forudsætter eventuel sammenkædning af den type tendenser langt mere dybdegående analyse, end det har været muligt inden for den fastsatte tidsramme. Der er dog visse faktorer, som analysegruppen finder anledning til at berøre: Psykisk syge kriminelle

Nyere undersøgelser⁶² viser, at psykisk sygdom øger risikoen for, at den syge begår kriminalitet, og der er særlig risiko for, at skizofrene og andre psykotiske personer med vrangforestillinger eller forestilling om, at man er forfulgt eller "styret udefra", begår personfarlig kriminalitet. Effektiv behandling kan reducere risikoen betydeligt.

Danmark har siden midten af 70'erne omlagt det psykiatriske behandlingssystem gennem nedlæggelse af sengepladser til fordel for distriktspsykiatrisk behandling. Fra 1976 til 2003 er antallet af sengepladser reduceret fra ca. 11.000 til 3.676. Formålet har efter det foreliggende været at bringe patienterne ud fra hospitaler og ind i et distriktspsykiatrisk behandlingssystem, som i løbet af 90'erne er blevet udbygget. I samme periode er der registreret en stigning i kriminalitet begået af psykisk syge. Fra januar 1980 til december 1999 steg antallet af retspsykiatriske personer, der er under tilsyn, fra 297 til 1.134 svarende til en årlig vækstrate på 6,79 procent, og fra 2002 til 2004 med en årlig vækstrate på 12,8 procent. Udviklingen har medført, at retspsykiatriske patienter i 2005 beslaglagde 20 procent af den samlede psykiatriske sengekapacitet. Væksten skyldes først og

⁶⁰ Retten i Koges dom af 19. juni 2003

⁶¹ Lektor i strafferet, ph.d. Thomas Elholm har kommenteret dommen, jænfor 'Politiets brug af skydevåben – juridiske aspekter', 1. udgave, 2003: 26.

⁶² Bratbo, Kyvsgaard og Sestoft 2006.

fremmest omlægning fra hospitalsbehandling til behandling i distriktspsykiatrien⁶³. Andre mener, at problemet er mere komplekst. Det understøttes af, at psykiatriske patienters kriminalitet fortsat stiger, uanset at antal sengepladser de seneste år har været konstant.

Det forhold, at distriktspsykiatrien tilsyneladende ikke har formået at tilbyde og fastholde en gruppe psykisk syge i et stabilt behandlingsforløb, kan måske også forklare, hvorfor personer med en psykisk lidelse i højere grad end andre er impliceret i situationer, hvor politiet affyrer skud mod dem. Der findes imidlertid ikke opgørelser, som viser, om andelen af psykisk syge personer er stigende i sager, hvor politiet skyder.

Ved arbejdsgruppens indsamling af information i udlandet blev det i Sverige, Norge, Finland, England og Holland oplyst, at psykisk syge personer optræder i situationer, hvor politiet bruger våben. Der er dog ikke modtaget dokumentation af omfang eller omstændigheder. Det har heller ikke indenfor den afsatte tid været muligt at indhente detaljeret information om behandlingssituationen i de pågældende lande.

PSYKISKE KARAKTERISTIKA VED POLITIETS MODPARTER

I enkelte skudsager er der oplysninger om modparten i form af en retspsykiatrisk mentalundersøgelse. Undersøgelsen er udarbejdet i forbindelse med den konkrete sag og giver derfor grundlag for at afgøre, om modparten led af en psykisk lidelse eller ej. Men i de fleste tilfælde er oplysningerne ret sparsomme, og der er store forskelle på, i hvilken grad der er indhentet oplysninger om modpartens psykiske tilstand.

For eksempel kan det fremgå, at modparten har været kortvarigt indlagt på psykiatrisk afdeling uden oplysning om anledning, om personen stadig har en psykisk lidelse eller om et eventuelt videre behandlingsforløb. Det kan også fremgå, at modparten har flere selvmordsforsøg bag sig, uden at der er yderligere oplysninger om den pågældendes psykiske tilstand. Selvom der ikke foreligger direkte oplysning om, at en person har en psykisk lidelse, evt. er psykotisk, kan det godt være tilfældet, da der som hovedregel ikke forelå en sådan psykiatrisk udredning ved sagsbehandlingen af den aktuelle skudepisode.

Efter gennemgang af materialet er det imidlertid indtrykket, at mere end halvdelen af politiets modparter har psykiske problemer. Denne vurdering er overvejende baseret på de tilgængelige lægelige informationer, information fra andre (f.eks. personen selv eller de pårørende) og beskrivelsen af de pågældende personers adfærd i situationen.

Med disse forbehold er der grundlag for at sige, at 16 ud af de 23 modparter, der er ramt af politiets skud, var psykisk uligevægtige med følgende uddybning: 5 var med sikkerhed psykotiske. 2 var ud fra de foreliggende oplysninger formentlig psykotiske. 6 havde andre psykiske lidelser eller havde tidligere haft kontakt til behandlingssystemet. 3 personer har ud fra beskrivelserne af hændelsesforløbet og egne oplysninger haft omfattende sociale og/eller personlige problemer. Gruppen omfatter dels personer, der flere gange har forsøgt selvmord, dels personer i krise, hvilket har ledt til husspektakler, der igen har ført til, at politiet er blevet tilkaldt. Mange personer var yderligere påvirkede af enten alkohol, medicin eller euforiserende stoffer eller en blanding af dette.

Selv mordstruede er en særlig udfordring for politiet. De senere år er et særligt begreb blevet omtalt: "Suicide By Cop". I USA⁶⁴ er der gennemført en del forskning af

⁶³ Kramp og Gabrielsen 2003 samt Kramp og Gabrielsen 2005.

⁶⁴ Hutson et al. 1998.

fænomenet også benævnt "victim-precipitated homicide"⁶⁵. Begge begreber henviser til situationer, hvor en person bevidst forsøger at provokere en politibetjent til at skyde sig, fordi pågældende ønsker at dø.

I en amerikansk undersøgelse forsøgte man at afdække omfanget af fænomenet og gennemgik 437 sager, hvor politiet havde været involveret i skudepisoder, undersøgt af Los Angeles County Sheriffs Department fra 1987 til 1997. Der blev opstillet følgende kriterier for at rubricere et dødsfald som suicide-by-cop. Alle fire kriterier skulle være opfyldt i hvert tilfælde:

1. Personens udtalte intention var selvmord
2. Personen ønskede specifikt, at politiet skød ham/hende
3. Personen var i besiddelse af våben eller noget, der lignede et våben
4. Personen eskalerede bevidst situationen for at provokere politiet til at skyde sig.

46 af de 437 tilfælde opfyldte disse kriterier.

I de undersøgte 23 danske skudsager er der ingen entydige eksempler på situationer, hvor alle disse kriterier er opfyldt. Som tidligere nævnt er materialet på dette punkt i mange tilfælde utilstrækkeligt. Der er dog flere sager, hvor det fremgår, at politiets modpart tidligere har forsøgt at begå selvmord, eller i forbindelse med skudepisoden forsøger at tage livet af sig selv, og der er eksempler på, at personer direkte siger til politiet, at de skal skyde dem, eller at de efterfølgende tilkendegiver, at de ønskede at dø. Det forhold, at modparten tidligere eller aktuelt ønsker at begå selvmord, afspejler ikke nødvendigvis et ønske om at dø, men kan ligeså vel være udtryk for, at personen er i krise og/eller har psykiske problemer. På trods heraf må også danske politifolk være forberedte på denne problemstilling.

UDVIKLINGEN I VOLDSRELATERET KRIMINALITET I ALMINDELIGHED OG VOLD MOD POLITIFOLK I SÆRDELESHED

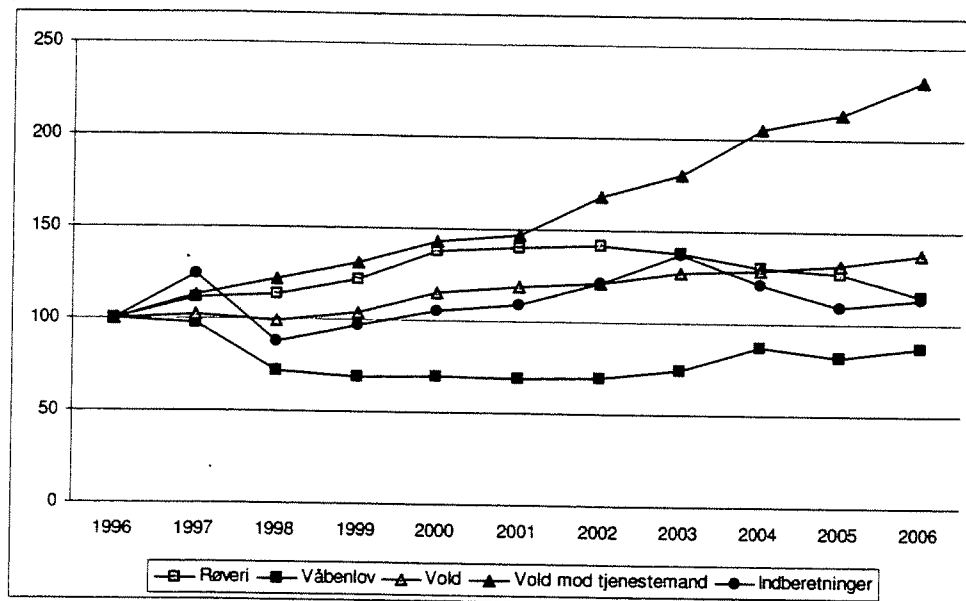
Siden 90'erne er der sket en stigning på op mod 25 procent i registrerede anmeldelser af voldskriminalitet.⁶⁶ Baggrunden for stigningen og karakteren af de enkelte voldsforbrydelser (herunder om der er anvendt våben) er imidlertid mere sammensat og vanskelig at relatere direkte til politiets anvendelse af skydevåben. Ser man isoleret på anmeldt vold mod tjenestemænd⁶⁷ (overtrædelse af straffelovens § 119) er der – som det kan ses af figur 2 – også her sket en stigning.

⁶⁵ Parent 1996.

⁶⁶ Balvig og Kyvsgaard 2006.

⁶⁷ Straffelovens § 119 omfatter ikke alene polititjenestemænd, men enhver, der handler i medfør af offentlig tjeneste eller hverv.

Figur 2: Udviklingen i udvalgte typer af registreret voldsrelateret kriminalitet 1996-2006. Indekstal, 1996=100.

I flere sammenhænge, bl.a. i Visionsudvalgets rapport⁶⁸ om "Fremtidens Politi", anføres det, at der i visse dele af befolkningen er dalende respekt for autoriteter – herunder politiet. Der skal ikke her argumenteres mod den antagelse. Der er imidlertid ikke på baggrund af arbejdsgruppens arbejde set tegn på, at respekt for politiet har haft afgørende betydning for, at politiet måtte affyre deres tjenestevåben.

Derimod viser analysen af skudsagerne eksempler på, at politiets trussel om at anvende skydevåben af forskellige årsager ikke har virkning. Dette vil blive uddybet i det følgende.

Når man tager hensyn til, at politiets samlede anvendelse af skydevåben siden 1985 ligger på et nogenlunde konstant niveau, synes hverken faldende respekt for autoriteter eller registrerede stigninger i volds kriminalitet at have nogen betydning. Den antagelse deles af den hollandske forsker Jaap Timmer, som i mere end to årtier har studeret det hollandske politis anvendelse af magt. Han anfører bl.a., at på trods af at volds kriminaliteten (inklusive drab og vold med døden til følge) i det hollandske samfund i perioden 1978 til 2006 er mere end fordoblet og på trods af et øget antal hollandske politifolk, har det gennemsnitlige antal sårede og dræbte som følge af politiets anvendelse af skydevåben været stabilt⁶⁹.

Derimod vil udviklingen på psykiatriområdet muligvis have indflydelse på udviklingen af de situationer, hvor politiet konkret anvender skydevåben, jf. side 56-58.

⁶⁸ Visionsudvalget 2005: 71-73

⁶⁹ Timmer 2003 og 2007.

Politiet er bemyndiget til at anvende magt for at sikre, at samfundets love og regler overholdes. En væsentlig del af politiets arbejde og opgaver handler derfor om adfærdskontrol. Den gængse model for adfærdskontrol er i høj grad baseret på en "trussel" om, at magt i yderste konsekvens kan blive anvendt.

Det forhold er blevet beskrevet teoretisk som en "afpresningstransaktion"⁷⁰ forstået på den måde, at borgeren kan tvinges til at efterkomme politiets anvisninger, fordi politiet i modsat fald har magt til at true borgeren med at tage noget fra dem, de ikke vil miste. Politiet er med andre ord i stand til at tage et 'gidslet' hos borgeren, hvilket gør, at vedkommende retter sig efter politiets anvisning. 'Gidslet' kan f.eks. være borgerens frihed; hvis ikke man efterkommer ordren, kan man blive anholdt. Det at følge politiets ordre bliver derved udbetaling af 'løsesummen', der medfører, at 'gidslet' frigives. Ultimativt kan politiet i alvorlige og farlige situationer true med at anvende skydevåben mod en borger, hvorved borgerens førlighed eller liv bliver 'gidslet'.

Ser man på de 23 analyserede skudsituationer, viser det sig, at politiet tilsyneladende ikke havde nogen reel afpresningsmulighed over for modparten – enten fordi politiets trussel, hvis ikke modparten gjorde, hvad politiet forlangte, ikke blev forstået eller erkendt af modparten (de irrationelle), eller fordi modparten ikke havde noget at miste (de besiddelsesløse)⁷¹.

Den succesfulde politimæssige tvang (afpresning) – og dermed muligheden for at opretholde sikkerhed og orden – hviler grundlæggende på, at borgeren tager truslen alvorligt, *ikke* på at truslen udføres. Begge parter har en interesse heri, fordi gennemførelsen af truslen er forbundet med alvorlige konsekvenser – også for den der truer. Når politiet tvinges ud i at anvende våben, anfægter det de grundlæggende samfundsmæssige værdier og normer, som politiet er sat til at varetage: Politiet giver med udførelsen af truslen køb på det, som de ultimativt er udpeget til at beskytte, nemlig værdien af menneskeliv. Dette aktiverer det ultimative paradoks, som er forbundet med den legitime magtanvendelse.

Det er i denne sammenhæng, politiets konkrete anvendelse af skydevåben bør ses. Politiet står som garant for opretholdelsen af samfundets orden. Politiet må imidlertid – i kraft af netop samfundsordenen – udføre sine opgaver på en måde, hvor både mål og midler er rationelle og i overensstemmelse med vedtagne normer og regler. De modparter, som politiet typisk står overfor i skudsituationerne, er imidlertid friset fra samfundets regler og trusselsmuligheder. De har enten psykiske lidelser, er påvirkede af rusmidler eller er i en ustabil følelsesmæssig eller mental tilstand, der gør dem ude af stand til at forholde sig til rationelle argumenter og trusler, eller de er i en marginaliseret position, der sætter dem uden for den aktuelle samfundsorden.

Det afgørende karakteristika ved denne frisathed er, at det bliver muligt for de frisatte at handle irrationelt, bryde reglerne eller gøre, som det passer dem, *uden* at de mister noget. Modparten har med andre ord alle muligheder for at vende situationen om og *de facto*

⁷⁰ Se Muir 1977

⁷¹ Kun en enkelt modpart fremstod fuldstændig rationel og formalorienteret i situationen umiddelbart forud for, at politiet afgav skud.

afpresse politiet. Mere eller mindre bevidst fortsætter de deres ekstreme adfærd, som indebærer konkrete farlige situationer for enten andre borgere eller politifolkene, og herved tvinger de politiet til at bringe adfærden til ophør – ultimativt ved at skyde.

MAGTENS PARADOKSER

I teorien knytter der sig fire paradokser til den magtudøvelse, der baserer sig på tvang – afpresning. Især to af disse er relevante i denne sammenhæng for at forstå, hvad der er på spil i de situationer, hvor politiet affyrer skud imod borgerne. Det er *rationalitetens paradoks* og *besiddelsens paradoks*.

Rationalitetens paradoks indebærer, at nogle trusler bliver virkningsløse, fordi de ikke *anerkendes* eller *erkendes* af modparten. Hvis modparten ikke forstår, at de trues eller ikke kan forholde sig til truslens konsekvenser, er truslen virkningsløs. De irrationelle modparter kan være psykisk syge, svært påvirkede af rusmidler eller personer i krise, der umiddelbart ikke er til at opnå en rationel dialog med, men som typisk blot kræver af politiet, at de skal gå deres vej. Det kan også være den 'vilde' eller 'uregerlige' modpart, som ikke benytter sin fornuft, og som drives af en egen overbevisning og/eller en subkulturel ideologi eller 'fornuft'.

Der er derfor ikke umiddelbart - med de midler og ressourcer politiet har til rådighed i situationen - mulighed for at gennemføre en afpresning. Truslen i sig selv er virkningsløs. De irrationelle modparter tager politifolkenes hele virke som gidsel, idet de 1) ikke anerkender/erkender *truslen*, så politiet hindres i at udføre sin mest grundlæggende opgave, og 2) kræver en løsesum af politiet, som politiet ikke er i stand til at betale (hvis politiet undlader at gribe ind overfor adfærden og lader situationen uløst og modparten usanktioneret, er de ikke længere 'politi' og mister ultimativt sin rolle).

Den logik, som styrer afpresningstransaktioner, fungerer således, at hvis politiet lader den irrationelle vinde afpresningen ved at betale den forlangte løsesum – lader modparten "slippe" - har politiet mistet den magt og kontrol, de er indbegrebet af. Den yderste konsekvens i et forstørret perspektiv er, at den samfundsorden, politiet repræsenterer, undergraves. Det er derfor nærliggende for politiet at reagere på denne problemstilling med at optrappe sin trussel ved at tage yderligere et skridt op ad "magtbarometeret", og – afhængig af hvor man har været på "magtbarometeret" ultimativt at true modparten med skydevåben, for derigennem at tvinge modparten til at opgive løsesummen – dvs. efterkomme politiets ordre, eksempelvis at lægge våbnet. I og med denne trussel ikke opfattes, og/eller at løsesummen ikke kendes eller kan betales (som det eksempelvis ofte også er tilfældet i sager, der involverer de marginaliserede), vendes afpresningen mod politiets selv, og politifolkene tvinges til at gøre alvor af truslen for at opnå den ønskede effekt af afpresningen. Den trusselslogik politiet baserer udførelsen af sine opgaver på – det vil sige truslen om anvendelsen af magt og i yderste tilfælde dødelig magt – vendes mod politiet, som dermed selv bliver offer for afpresning.

Besiddelsens paradoks indebærer, at det kan være meget svært at finde et virkningsfuldt gidsel, fordi modparten intet har at miste. De besiddelsesløse modparter er de marginaliserede personer, der stort set intet ejer – end ikke anerkendelse og respekt som ligeværdige samfundsborgere. Afpresningssituationen opstår her ofte i forbindelse med en bil, som politiet forsøger at bringe til standsning. Situationerne er kendetegnet af, at modparten netop ikke har andet at miste end friheden, og at de sætter den så højt, at politiets indledende trusler spiller en underordnet rolle. Politiet skaber dermed en

afpresningssituation, som de besiddelsesløse ikke kan tåle at tabe – et gidsel, som de besiddelsesløse ikke kan forhandle om. Den løsesum, der kræves – at modparten overgiver sig – er for stor, hvorfor de besiddelsesløse i stedet tager politiets autoritet som gidsel – konkret ved at forsøge at true politiet eller at få politiet til at opgive at fange dem.

Magtens paradokser afføder altså nogle helt grundlæggende problemstillinger for politiet:

- Politiets magt i situationen hviler på truslen om (ultimativ) magtudøvelse. Når truslen ikke erkendes eller frygtes, mister truslen i sig selv sin virkning, og situationen kan udvikle sig sådan, at politiets trussel må effektueres.
- Politiet kan som garant for samfundsordenens opretholdelse - i udgangspunktet - ikke lade sig afpresse. Hvis politiet i en afpresningstransaktion udviser en manglende vilje til at udføre truslen om anvendelse af samfundssanktioneret magt, er det i større perspektiv det samme som at tillade, at denne magt fundamentalt undergraves.
- Politiet kan ikke selv tilsidesætte samfundets regler. De må nødvendigvis handle rationelt og i overensstemmelse med regler og normer, hvorfor de ikke besidder den samme grad af frihed til at vælge handlingssvar som modparten. Politiet risikerer derfor ofte at komme i en situation, hvor de må optrappe truslen, frem for at give køb på rationalitet eller grundlæggende værdier.

AFPRESNINGSTRANSAKTIONEN OMVENDT

Hvis politiet skal undgå at blive afpresset til at skyde, kræver det enten, at politifolkene i situationen finder et gidsel, der har tilstrækkelig høj værdi for modparten til at fremtvinge den ønskede adfærd, eller at politifolkene undgår at sætte sig i en position, hvor de bliver ofre for modpartens afpresning. Af disse to muligheder forekommer den sidste mest enkel. For at undgå at modparten bliver i stand til at gennemføre en afpresning, må politiet sikre, at der ikke af modparten kan tages ultimative gidsler – det vil sige gidsler som politiet med udgangspunkt i samfundets værdier og normer er forpligtet og tvunget til at sikre. Det gælder med andre ord om i videst mulige omfang at afskære modparten i at være til konkret fare for andre eller sig selv. Herved skaber politifolkene et 'helle' for sig selv, hvorfra de kan arbejde videre med at få kontrol med situationen. Fra dette helle opstår alternative handlingsmuligheder til at skyde. Mange af de skudsager, der er gennemgået, er karakteriseret ved, at politifolkene netop ikke får skabt dette helle, men i stedet en situation, hvor man tvinges til at handle i nødværge og anvende sit ultimative middel – paradoksalt nok stik imod trusselslogikkens grundlæggende principper og dermed det, man ønskede.

SAMMENFATNING

Analysen af skudsituationerne – deres konkrete forskellighed og forløb til trods - tegner et billede af fem forskellige "typiske" situationer og modparter; hovedsagelig uplanlagte situationer, som politiet dagligt står overfor, og hvor det i de fleste tilfælde ikke fører til anvendelse af skydevåben. Det er en svaghed ved undersøgelsen, at det ikke har været

muligt at foretage en bredere og grundigere sammenlignende analyse ved at inddrage farlige situationer, som er løst *uden* anvendelse af våben.

I den konkrete og "smalle" sammenhæng ses modparterne at spænde fra marginaliserede personer, psykisk syge, personer i krise, kriminelle til unge mænd på kanten af et kriminelt miljø.

Der er i den undersøgte periode rejst enkelte sager ved domstolene, hvor de involverede politifolk alle er frikendte.

Set både i en smal og bredere sammenhæng handler politifolk gennemgående "efter bogen" i betydningen, at man følger eksisterende indsatskoncepter og polititaktiske metoder, som ligger *udover* formelle juridiske bestemmelser. Analysen peger imidlertid på en række områder, hvor der er et udviklings- og forbedringspotentiale, som uddybes i det følgende.

Der er behov for bedre planlægning af og bevidsthed om en situations potentielle farlighed – såvel hos den operative leder som indbyrdes mellem politifolk i opgaven og uanset antal. Det gælder også systematisk indsamling af al betydningsfuld information fra alle tilgængelige kilder – *især* med henblik på den fremadrettede indsats. I modsat fald stiger risikoen for, at politiet mister kontrol og overblik, placerer sig uhensigtsmæssigt, eller at situationen og modpartens adfærd kommer til at "styre" situationen, og at der derved opstår nødværagesituationer. Politiets nuværende informationsindsamling bærer præg af at være bagudrettet og koncentreret om oplysninger til brug fra en strafferetlig sagsbehandling.

Tidsfaktoren spiller en væsentlig rolle i mange af de 23 gennemgåede skudsager, og tiden anvendes ikke altid optimalt som et aktivt redskab til at undgå, at en situation går i "hårdknude". Risikoen er særlig stor, når der er tale om psykisk syge, personer i krise eller under påvirkning af rusmidler. Der ses også eksempler på, at politifolk har vanskeligt ved at aflæse eller etablere en hensigtsmæssig dialog med modparten.

Set i bred sammenhæng agerer politiet i en bestemt organisatorisk og samfundsmæssig kontekst, som spiller afgørende ind på politifolks forståelse af situationen og på den måde, de løser opgaven. Politiets organisationskultur, overordnede psykologiske faktorer, retspraksis, samfundsmæssige udviklingstendenser og sociale og kulturelle sammenhænge har indflydelse både på situationerne, den enkelte polititjenestemand og modparten.

Hierarkisk ledelsesstruktur kan skabe afstand mellem opgaveløsning og opgaveledelse og mellem forskellige personalegrupper. Hvis den formelle ledelse er fraværende i arbejdsrutiner, forudsætter det, at politifolk er uddannet til selvstændigt at løse opgaver. Politiet er i vidt omfang baseret på dette princip, som anses for at være en nødvendighed og en styrke. Der er imidlertid set tegn på manglende fælles linje og ledelse i løsning af opgaver, og på at løsning af rutinemæssige opgaver i et vist omfang er baseret på "tavs" praksis mellem politifolk, som dermed får præg af tilfældigheder, hvilket kan blive af stor betydning, når den rutinemæssige opgave udvikler sig til en farlig situation.

Der er indikationer på, at politifolkene oplever at være pålagt en professionel pligt til at handle. En del skudsituationer udvikler sig endvidere hurtigt, hvilket kan det give indtryk, at politifolk ikke ser det at trække sig tilbage og give situationen tid som en *aktiv handling*.

Mange situationer er yderligere kendetegnet af at være pludseligt opståede og med et betydeligt stressniveau – ikke mindst når man står over for svært aflæselige personer med irrationel adfærd, som er psykisk uligevægtige, psykotiske eller påvirkede af rusgifte, hvor traditionelle polititaktiske metoder ikke slår til.

16 ud af de 23 personer, der er ramt af politiets skud, var psykisk uligevægtige, og en del var desuden påvirkede af alkohol, medicin eller euforiserende stoffer eller en blanding af dette. Fra udlandet kendes begrebet "Suicide By Cop" med henvisning til personer, der bevidst forsøger at provokere en politibetjent til at skyde sig, fordi pågældende ønsker at dø. I de danske skudsager synes der at være eksempler på dette, uden at det entydigt kan dokumenteres. Teorien om "magtens paradokser", set i sammenhæng med politiets adfærdskontrollerende opgave, herunder især umuligheden af at tvinge nogen til at gøre eller tåle noget, de enten ikke forstår eller ikke er indstillet på at acceptere, understreger yderligere den enkelte polititjenestemands dilemma i skudsituationer; risikoen for selv at blive taget som "gidsel" og dermed behovet for viden om og uddannelse i situationslæsning og -kontrol.

Retspraksis og lovgivning forudsætter som udgangspunkt, at politiet har pligt til at skride ind i givne situationer. En særlig "handlepligt" kan således knyttes an til magtanvendelse generelt, men skal opfylde betingelserne i politilovens kapitel IV og derved kravene om nødvendighed, mindste middel (forsvarlighed) og proportionalitet. Om udstrækningen af pligten til at handle også vil omfatte anvendelse af skydevåben, vil derimod altid skulle vurderes konkret i den aktuelle sammenhæng. Domstolene ses ikke hidtil at have vurderet det politifaglige aspekt, herunder den mest hensigtsmæssige måde at løse den konkrete politiopgave på.

Der er ikke fundet direkte sammenhæng mellem på den ene side i udviklingen i registreret voldsrelateret kriminalitet i samfundet eller faldende respekt for autoriteter og på den anden side politiets brug af skydevåben. Derimod kan en indirekte sammenhæng med ændringer i behandlingssystemet af psykisk syge mennesker ikke udelukkes.

KONKLUSIONER OG ANBEFALINGER

Formålet med denne undersøgelse har været at indsamle og analysere viden og erfaring om politiets anvendelse af skydevåben de senere år med henblik på at nyttiggøre resultaterne i både politiets uddannelser og i det operative politiarbejde.

I det følgende samles arbejdsgruppens hovedkonklusioner og dertilhørende anbefalinger på alle områder. Også i denne sammenhæng inddrages indsamlet udenlandsk information og erfaring.

Fremstillingen er samlet i seks overordnede indsatsområde: 1) Ledelse, planlægning og koordinering 2) Videns- og erfaringsopsamling 3) Tjenestevåben og ammunition 4) Alternative magtmidler og anden udrustning 5) Lov- og regelgrundlaget 6) Politiets grund- og videreuddannelse i magtanvendelse.

LEDELSE, PLANLÆGNING OG KOORDINERING

HOVEDKONKLUSIONER

Arbejdsgruppen er opmærksom på, at det er en meget væsentlig overordnet målsætning, at polititjenestemænd gennem deres uddannelse skal kunne fungere selvstændigt i forbindelse med løsning af deres opgaver. I praksis betyder det, at politifolk i vid udstrækning forventes at kunne håndtere de fleste af dagligdagens udfordringer uden konstant at skulle forelægge beslutninger for nærmeste leder. På den anden side må det ikke medføre, at der i mere generel sammenhæng ikke fastlægges et operativt eller overordnet ledelsesmæssigt ansvar for politiets anvendelse af skydevåben - med alle de forudsætninger og konsekvenser, det indebærer.

Det er for arbejdsgruppen ikke klart, i hvor høj grad politiets anvendelse af skydevåben i konkrete sammenhænge er baseret på fælles, gennemprøvede og tidssvarende

indsatskoncepter. Der er set eksempler på, at politikredse i mangel af overordnet koordinering udarbejder og iværksætter egne modeller og træning. Det er ikke nødvendigvis negativt, og kvaliteten af de pågældende koncepter og træningen kan være både høj og relevant, men da der ikke findes en overordnet kvalitetssikring og evaluering af disse initiativer, er det ikke muligt at vurdere virkningen af disse træningskoncepter.

Der er et klart behov for en større grad af overordnet ledelsesmæssigt forankret ansvar for, at der findes veldefinerede, tidssvarende og afprøvede interne instrukser, operative mål, planer og uddannelser for alle dele af betydning for politiets indsats overfor konfliktsituationer herunder situationer, hvor anvendelse af magt i almindelighed og skydevåben i særdeleshed kan komme på tale.

I konkrete skudsager ses der tegn på uhensigtsmæssigheder i fordeling og placering af ansvar i løsning af indsatser, hvor politiet bruger tjenestevåben. Når der efterfølgende opstår kritik, falder den som oftest tilbage på den enkelte polititjenestemand. Uklar ansvars- og rollefordeling kan f.eks. i en konkret farlig situation medføre øget risiko for, at den operative leder ikke i tilstrækkelig grad deltager i den løbende risikovurdering og planlægning af opgaven. Svagheder i ansvarsforankring kan også føre til utilstrækkelig planlægning af en opgave, svag informationsindsamling og utilstrækkelig kommunikation og samarbejde i løsning af den konkrete opgave. Analysen af de konkrete skudsager underbygger denne antagelse.

I lande, hvor det ledelsesmæssige ansvar er klarere defineret og forankret såvel generelt, men også i relation til episoder, hvor der trækkes våben, synes det også at medføre større kontrol og ledelse af opgaverne - ikke blot på det formelle ledelsesniveau, men også blandt det operative personale på stedet. I England, hvor politifolk som udgangspunkt er ubevæbnede, må politiets indsats i særlig grad tage højde for, at politifolkene kommer sikkert igennem en aktion. Der lægges stor vægt på, at enhver præcist kender sin rolle, sit ansvarsområde og sin funktion - i særlig grad, når der er tale om farlige opgaver præget af et højt stressniveau. Funktions- og rolleforståelse trænes og er baseret på klare indsatskoncepter og kommandostrukturer.

ANBEFALINGER

Det anbefales, at det overordnede ledelsesmæssige ansvar tydeliggøres ved følgende foranstaltninger:

- Gennemgang med henblik på fornøden revision og udvikling af alle interne instrukser, strategier, taktikker, operative planer samt uddannelsesplaner med henblik på at sikre et indhold, som i praksis understøtter det operative personales faktiske muligheder for kunne bringe en så fleksibel løsning af konfliktsituationer som muligt under hensyn til situationens karakter.
- Operative og taktiske indsatsprincipper, -planer og -undervisning bør bygge på princippet om, at enhver form for politiindsats forudsætter planlægning fra alt involveret personale (uanset om 1 eller flere sendes til opgaven), og at en sådan planlægning af indsats i potentielt farlige konfliktsituationer skal være konkretiseret og udtalt indbyrdes mellem operativt personale på stedet og i forhold til deres operative leder.

- Operative og taktiske indsatsplaner bør klart definere alle aspekter af ansvarsfordeling mellem såvel vagthavende/operativ leder og operativt personale som mellem operativt personale indbyrdes i potentielt farlige konfliktsituationer. Det bør klart fremgå, at ledelse ikke udelukkende er et spørgsmål om charge, og der bør fastlægges principper for fordeling af ansvaret på "gaden", når en formel leder ikke er til stede. Dette gælder særligt, når der sendes flere patruljer til en opgave.
- Operative og taktiske indsatsplaner bør klart fastlægge og beskrive procedurer for indhentning og formidling på alle planer af enhver form for information af betydning for den aktuelle opgaves løsning, og i den sammenhæng bør grundprincipper for fordeling af ansvar mellem vagthavende/operativ leder og det operative personale fastlægges.
- Gældende operative og taktiske planer angående indsats mod potentielt farlige konfliktsituationer bør formidles og indøves så hyppigt, at såvel operative ledere som operativt personale har fornøden forståelse, evne og mulighed for at anvende de fastlagte principper før og under indsatsen – uanset om der er tale om samarbejde mellem få eller i en større gruppe.
- Fortsat understøttelse og videreudvikling af metoder og midler til sikring af operativt politipersonales egen sikkerhed.

VIDENS- & ERFARINGSOPSAMLING

HOVEDKONKLUSIONER

Der findes på nuværende tidspunkt ikke en overordnet procedure, hvorefter al anvendelse af skydevåben følges eller evalueres med henblik på at identificere styrker og svagheder. Den eneste systematiske vurdering af de enkelte politifolks dispositioner er af disciplinær eller strafferetlig karakter med henblik på at afgøre, om den konkrete anvendelse af skydevåben var i overensstemmelse med interne forskrifter og lovgivning. Politiet mister dermed som organisation værdifuld viden, fordi eksisterende undersøgelsers juridiske sigte fratager fokus fra de aspekter af situationen, som ikke vedrører den disciplinære eller strafferetlige undersøgelse. Dette er kritisk, fordi den tabte information kan vedrøre vigtige kvalitative og polititaktiske aspekter ved opgaveløsningen.

Rigspolitiets særlige database vedrørende politiets brug af skydevåben er baseret på indberetningsblanket (P 38), som alle politifolk udfylder efter hver hændelse, hvor skydevåben har været anvendt. Indholdet i blanketten er utilstrækkeligt, og databasen er baseret på et forældet edb-program. Data anvendes efter det oplyste til en årlig statistisk opgørelse af omfanget af og til at vurdere, om de nuværende skydeprogrammer er tidssvarende og realistiske i forhold til de situationer, hvor der er anvendt skydevåben. Efter det oplyste, er det Politiskolens skydeinstruktører, der vurderer dette. Der laves ingen selvstændig analyse. Arbejdsgruppen har således kun i begrænset omfang kunnet basere sin undersøgelse på databasens indhold. Især forhold af objektiv karakter mangler, f.eks. hvor mange parter var involveret, hvordan reagerede modparten på politiets

ankomst, hvor mange politifolk blev sendt til opgaven, hvor lang tid gik der fra politiets ankomst, til våbenet blev bragt i anvendelse, eller oplysninger om modpartens alder, nationale og sociale baggrund og om de politiansattes tjenstlige anciennitet og tilknytning. Dertil kommer, at indberetninger ikke i alle tilfælde indeholder tilstrækkelig beskrivelse af hændelsesforløbet.

Svenske politifolk er først fra 2005 blevet pålagt at indberette al anvendelse af skydevåben, og i den anledning blev der udarbejdet en indberetningsblanket, som består af et grunddokument, som udfyldes af den enkelte *länspolisöverste*, og som skal indsendes til *Rikspolisstyrelsen* umiddelbart efter hændelsen. Dertil kommer en individblanket, som udfyldes af den polititjenestemand, der har anvendt våben. Sidstnævnte blanket indsendes først i det øjeblik, hændelsen er endeligt efterforsket og afgjort. Indberetningerne omfatter også vådeskud, som umiddelbart synes at være et større problem i Sverige end i de andre undersøgte lande – inklusive Danmark.

Den tyske indberetningsmodel tager også højde for en bredere vurdering af årsager til politiets konkrete anvendelse af skydevåben. Som fast praksis foretages der politifaglig evaluering af alle situationer med henblik på forbedringsmuligheder af taktiske principper, sikkerhed, uddannelse og lignende. Evalueringen iværksættes sideløbende med en eventuel strafferetlig og/eller disciplinærundersøgelse. Dette har den fordel, at man ikke mister værdifulde erfaringer, og at processen ikke forlænges unødigt for den enkelte politimand. Det er oplyst⁷², at 98 procent af politipersonalet anser den evalueringsproces for værdifuld, fordi den bidrager til at øge politifolkenes egen sikkerhed.

I Holland har man i en del år haft et egentligt forskningsprojekt om vold mod politiet og politiets anvendelse af magt. I nordisk sammenhæng er der gennemført flere forskningsprojekter. Gennemgående er der på internationalt plan stor interesse for at finde metoder til videns- og erfaringsindsamling på området – også gerne efter fælles principper.

I Sverige overvejes det at indføre en slags "havarikommission", som det ses inden for sundhedssektoren samt ved fly- og togulykker. Det afgørende princip er, at organisationen har procedurer, som giver mulighed for at lære af eventuelle svagheder og fejl. Visse modeller rummer mulighed for, at ansatte – evt. i anonymiseret form – kan indberette gode og dårlige erfaringer. En anden løsning er at gennemføre sådanne undersøgelser efter endelig afgørelse af eventuelle disciplinære eller strafferetlige undersøgelser.

Uanset hvilke løsninger, man vælger, skal disse respektere politifolks grundlæggende retssikkerhed, som de kommer til udtryk i retsplejeloven.

ANBEFALINGER

Det anbefales, at såvel den konkrete som den overordnede og langsigtede videns- og erfaringsindsamling på området styrkes ved:

- Revision af politiets særlige P-38 indberetning ved især at tilføje en række mere detaljerede kvantitative oplysninger om hændelsens karakter og årsag, om de

⁷² Kilde: Skydeinstruktører på politiskolen i Nord-Rhein Westphalen (Tysklands mest folkerige forbundsland med ca. 18 mio. indbyggere.)

involverede modparter og politifolk og forløbet af hændelsen. Efter de nugældende regler er det alene den politimand, som har anvendt tjenestevåben, som skal udfærdige indberetningen. Det kan overvejes at lade alle direkte involverede politifolk (inklusive operativ leder) bidrage til rapportens udfyldelse.

- Hurtigst mulig opdatering og modernisering af Rigspolitiets statistikdatabase til brug for behandling af politiets konkrete anvendelse af skydevåben. Formålet er at opnå bedre muligheder for analyse, udveksling af data og mindre risiko for fejl. Ved valg af løsning bør en hensigtsmæssig og tidsbesparende elektronisk overførsel af data fra den enkelte politikreds til Rigspolitiet prioriteres.
- Indførelse af generel bestemmelse om, at obligatorisk og systematisk polititaktisk evaluering og debriefing skal finde sted i alle situationer, hvor politifolk har affyret skydevåben med det resultat, at nogen er såret eller dræbt, eller at der har været nærliggende risiko herfor. Ordningen bør sikre, at den aktuelle politikreds, Rigspolitiet og de efter omstændighederne særligt kyndige specialister deltager i evalueringer med henblik på, at al viden og erfaring (læring) kommer hele politiet til gode. Andre landes ordninger af lignende art bør undersøges og følges med henblik at vurdere egnetheden for dansk politi.
- Fortsættelse af nærværende undersøgelse i et længerevarende (3-5 år) tværfagligt projekt – eventuelt som en del af et nordisk/internationalt samarbejde. Der er i den aktuelle undersøgelse indsamlet et ret betydeligt datamateriale, som ikke er fuldt ud bearbejdet, og som vil kunne være en god basis for fremtidig forskning på området. Projektet kan eventuelt – i lighed med det hollandske projekt – omfatte relaterede emner som vold mod politiet, baggrund for vådeskudsulykker og vil som en uundgåelig del af sit virke løbende indsamle al væsentlig information om forskellige landes evalueringssystemer og – procedurer.

TJENESTEVÅBEN OG AMMUNITION

HOVEDKONKLUSION

Dansk politi og politiet i de udvalgte lande anvender alle en tjenestepistol af kaliber 9 mm. De forskellige fabrikater anses ikke at have nogen betydning for forløbet af en konkret skudsituation. Der er heller ikke i denne undersøgelse set indikationer på, at den aktuelle ikke-ekspanderende ammunition (Action 3) medfører større fare for hverken den, der rammes, eller andre i forhold til den tidligere ammunition, som heller ikke var ekspanderende. Under arbejdet har der været offentlig debat om fordele og ulemper ved at udskifte Action 3 med en ekspanderende type ammunition, som i dag ikke anvendes af dansk politi. Undersøgelse og afklaring af det spørgsmål er ikke en del af arbejdsgruppens opgave og vil forudsætte en selvstændig undersøgelse af teknisk og lægefaglig natur.

ANBEFALINGER

Arbejdsgruppen anbefaler i dette spørgsmål - som i alle vigtige forhold, der har betydning for politiets anvendelse af skydevåben – at der indsamles viden og erfaring på området

med henblik på, at der vælges løsninger, som er tidssvarende, forsvarlige og hensigtsmæssige til løsning af opgaven.

ALTERNATIVE MAGTMIDLER

HOVEDKONKLUSIONER

Der har ikke under analysen af de konkrete situationer været fokus på en eventuel betydning af alternative magtmidler.

Peberspray som personlig udrustning for politifolk har været på prøve i Danmark (Århus). I foråret 2007 blev forsøget afsluttet; endelig afgørelse om indførelse i hele landet afventes. Det er endnu for tidligt at sige noget sikkert om virkningen. Forsøget i Århus tyder dog på, at peberspray overvejende erstatter anvendelse af mindre magtmidler end pistolen. Der er ikke fundet udenlandsk dokumentation, som modsiger denne tendens. I Holland var det antagelsen, at indførelse af peberspray som personlig udrustning netop ville kunne nedbringe anvendelse af farligere våben, men en evaluering bekræfter tilsyneladende ikke den formodning.⁷³

Den såkaldte Taser-pistol har været kendt og anvendt i navnlig USA i op mod 30 år. Også engelsk og finsk politi råder over dette magtmiddel på forsøgsbasis. Der er tale om et elektronisk våben, som affyrer liner med kontaktstifter, som har modhager, mod f.eks. en aggressiv eller truende person. Herved overføres svagstrømsimpulser, som alt efter strømstyrken (henholdsvis 7-14 watt eller 18-26 watt) har den følge, at personen falder om og bliver ukampdygtig. Taseren medfører generelt mindre skade end skydevåben, men der nævnes eksempler på dødsfald – typisk for personer, som lider af hjertesygdomme eller er påvirkede af narkotika eller lignende. Taser bruges inden for en afstand af 7 meter. Der foreligger et ret omfattende dokumentationsmateriale. De foreløbige erfaringer i England og Finland synes overvejende positive. I Sverige har man efter konkret vurdering fravalgt dette våben. I betragtning af at dansk politi har indledt et forsøg med peberspray, anses det ikke for hensigtsmæssigt på nuværende tidspunkt at introducere et nyt magtmiddel.

ANBEFALINGER

Det anbefales, at dansk politi fortsat fra centralt hold indsamler og bearbejder danske og internationale forsøg og viden - både om magtmidler og om alternative magtmidler til skydevåben – for at vurdere hensigtsmæssigheden af at indføre sådanne, enten som special- eller standardudrustning. De forskellige magtmidlers virkning i forhold til deres formål og særdeleshed i forhold til personer, som er psykisk syge, påvirkede af alkohol eller rusmidler eller på anden måde må antages at kunne reagere irrationelt, bør være en del af vurderingen.

⁷³ Timmer 2003.

LOV- OG REGELGRUNDLAGET

HOVEDKONKLUSIONER

Politiets anvendelse af skydevåben er reguleret i den danske politilov, som er relativ ny. Lovens bestemmelser svarer på alle vigtige områder til tilsvarende lov- og regelgrundlag i de undersøgte nabolande. Udgangspunktet for enhver anvendelse af skydevåben er, at den alene må finde sted i farlige situationer som et sidste middel og kun, når det er forsvarligt og nødvendigt og dermed, når andre midler og mindre indgribende midler ikke er tilstrækkelige. I den nordiske undersøgelse⁷⁴ anføres det, at Danmark er det eneste nordiske land, hvor politiets anvendelse af skydevåben er reguleret ved lov, som tillige tydeligst sætter grænserne for denne form for magtanvendelse.

Regelgrundlaget, som det kommer til udtryk i rigspolitichefens kundgørelser, synes også at dække alle hovedaspekter af politiets anvendelse af skydevåben og den efterfølgende videreuddannelse og træning. Under uddannelsesafsnittet nedenfor er indholdet og navnlig den overordnede tilgang til det at løse potentielt farlige situationer behandlet – her ses klare forbedringsmuligheder.

I Danmark skal al brug af skydevåben indberettes – herunder også trusler med at anvende skydevåben. Det samme gør sig gældende i Finland, Norge, Holland og senest også Sverige. Derimod skal politifolk i Tyskland alene indberette situationer, hvor man faktisk har affyret skud med sit tjenestevåben. Der kan være visse forskelle på, om f.eks. vådeskud eller skud mod dyr skal indberettes. Dertil kommer forskelle i indhold (herunder dokumentation) i indberetningerne. Det anføres i den nordiske undersøgelse,⁷⁵ at finske, norske og svenske regler i højere grad end tilsvarende danske regler bestemmer, at den faktiske våbenbrug skal dokumenteres. Ser man på indholdet af den nuværende danske indberetning, savnes der yderligere oplysninger af især objektiv art. Disse mangler er behandlet i afsnittet om videns- og erfaringsindsamling.

Regelgrundlaget indeholder bestemmelser om, hvordan politiet skal indberette konkrete hændelser, og om hvordan indberetninger om afholdelse af halvårige skydninger skal finde sted. Formålet er dels at kontrollere, at bestemmelserne overholdes, dels at indsamle viden og erfaring med henblik på justeringer af uddannelsen. Arbejdsgruppen har inden for tidsrammen haft vanskeligt ved at fremskaffe tilstrækkelig information om, i hvor høj grad politifolk gennemfører obligatorisk vedligeholdende uddannelse og træning. Det er derfor uvist, om indberetning finder sted på beskrevet måde og i forudsat omfang, og i modsat fald hvilke konsekvenser det har.

ANBEFALINGER

Der ses ikke anledning til at foreslå ændringer på lovområdet. Med hensyn til regelgrundlaget (kundgørelser) foreslås:

Systematisk sikring af, at interne bestemmelser om indberetninger af brug af skydevåben og obligatorisk deltagelse i kurser og tjenesteskud faktisk overholdes gennem tydelige procedurer og klargøring af såvel det centrale som det decentrale organisatoriske ansvar. Procedurer bør indeholde bestemmelser, som sikrer opfølgning i de tilfælde, hvor

⁷⁴ Knutsson 2005.

⁷⁵ Knutsson 2005.

indberetninger enten er mangelfulde eller udeblevne, ligesom der bør være klare bestemmelser om relevant bearbejdning og opfølgning af indkomne data.

POLITIETS GRUND- OG VIDEREUDDANNELSE I MAGTANVENDELSE

HOVEDKONKLUSIONER

Såvel dansk politis generelle uddannelse i magtanvendelse, fag som psykologi og sociologi, samt den specifikke grund- og efteruddannelse er udførligt beskrevet først i denne rapport. Set under ét og sammenlignet med tilsvarende uddannelser i udlandet synes indhold og omfang af dansk politis uddannelse på dette område at være på et generelt højt niveau. På baggrund af analysen af de konkrete situationer ses der imidlertid at være et forbedringspotentiale på en række områder:

Grunduddannelsen er i sin nuværende form fagopdelt. Psykologi udgør en stor del af det samlede timetal. Det tilstræbes at tilrettelægge tværfaglige samarbejder f.eks. mellem klasselærer, lærer i strafferet, skydeinstruktør og lærere i psykologi og sociologi, men i og med at der ikke findes faste strukturer og undervisningskoncepter, hviler det primært på de enkelte underviseres egne initiativer. Det er indtrykket, at det i praksis er vanskeligt at gennemføre. Det betyder, at undervisningen kan få et meget teoretisk tilsnit, som ikke nødvendigvis sætter politibetjentene i stand til at omsætte teorierne i praksis i den virkelighed, de møder i deres arbejde på gaden.

Ved gennemgangen af de konkrete skudsager er der set eksempler på, at politifolk ikke i optimal grad aflæser situationen for muligheder for at agere og reagere og for at undgå at udsætte sig selv for unødige risiko. Det ser det ud til, at politifolk kan drage nytte af yderligere redskaber og metoder til at aflæse modpartens adfærd for at undgå, at man i visse sammenhænge anvender en uhensigtsmæssig kommunikations- og handlemetode. At arbejde aktivt med at vinde tid kunne være én del af løsningen. Vanskeligheder opstår især i forbindelse med personer, som reagerer irrationelt ved politiets ankomst, f.eks. psykisk syge og personer, som er i krise eller påvirkede af rusmidler, og i situationer, hvor biler og eftersættelse er involveret.

I England arbejder man i uddannelsessammenhæng med begrebet *special population groups*. Betegnelsen bruges om mennesker, som ikke umiddelbart efterkommer politiets anvisninger, eller som ikke synes at reagere rationelt herpå. Udover psykisk syge og påvirkede personer indgår også døve i gruppen. Uddannelsen omfatter undervisning i typiske kendetegn og risikomarkører og træning af særligt udviklede taktikker, som kan hjælpe politifolk til at forstå og håndtere disse personer hensigtsmæssigt.

Politiets særlige "forhandlergruppe" har fået specialuddannelse i at håndtere forskellige grupper af mennesker i tilspidsede situationer. Der er ikke i dag i Danmark – modsat Sverige – tradition for at indsætte dette personale i mere dagligdags politiopgaver, selvom deres viden og erfaring med fordel også kan anvendes i den sammenhæng. Det synes oplagt, at man i højere grad søger at udbrede forhandlergruppens kompetencer – dels ved at gøre oftere brug af dem – men også ved at uddanne bredere dele af dansk politi i de grundlæggende principper.

Undervisning og træning i anvendelse af tjenestepistolen tildeles af indlysende årsager i grunduddannelsen en del undervisningstimer. Det vil være hensigtsmæssigt, at der afsættes flere timer i undervisning til målrettet løsning af vanskelige og potentielt farlige situationer ved anvendelse af *alternative* magtmidler – ikke mindst talens brug. Såvel i grunduddannelse som i efteruddannelse og vedligeholdelsestræning ligger det implicit i øvelsesoplæg, at skydevåben på et eller andet tidspunkt vil være en del af løsningen.

I flere nabolande er al skydeuddannelse tilrettelagt med udgangspunkt i en bred og situationstilpasset tilgang til magtanvendelse og situationsløsning – f.eks. som det ses i det tyske Skyd/Skyd ikke-koncept. Metoden sigter på at give politifolkene en øget handlekompetence, som også baseres på psykologisk forståelse og indsigt. Man fokuserer på at styrke kvaliteten af de handlinger og vurderinger, som politifolk imødegår truende og farlige situationer og opgaver med. Sikkerhed - herunder sikkerhed for de involverede politifolk - er overskriften. Andres og egen sikkerhed er også basis i det engelske Stop og Tænk-koncept med tilhørende tips, når politifolk står i en farlig situation.

Skyd/Skyd ikke-konceptet udspringer af tværfaglig og situationsbaseret undervisning, der kobler teori sammen med praktiske dilemmaer. I Finland har man samlet undervisning i 'magtanvendelse' i ét fag, hvor både etiske, juridiske og psykologiske problemstillinger samt fysisk træning indgår. De senere års anvendelse af skydesimulatorer i grund- og efteruddannelse i både Danmark og udlandet synes at understøtte denne tværfaglige tankegang. Der foreligger dokumentation for, at simulatorøvelser baseret på Skyd/Skyd ikke-konceptet giver en væsentlig forbedring af politifolks situationsbevidsthed og bedømmelse af kritiske situationer - både hvad angår egne fysiologiske stresssymptomer og egen vurderingsevne.⁷⁶ I Norge afsættes op mod 3 gange så mange timer til simulatorøvelser i grunduddannelsen som i Danmark.

Forståelse for stressfaktorer og håndtering af såvel egen som andres stress synes at være et emne med klart forbedringspotentiale i dansk politi. Det gælder i særdeleshed i farlige situationer, men antagelig også inden for ikke så få af politiets øvrige arbejdsopgaver. I Finland arbejdes med det "grønne felt" og det "røde felt". Det gælder om at forblive i det grønne felt, hvor man har overskud til at beslutte, planlægge, vurdere og dermed også bevare kontrol over situationen.

ANBEFALINGER

Det anbefales, at politiets samlede uddannelse styrkes på følgende områder⁷⁷:

- Større fokus på uddannelse i strategier, taktikker og koncepter samt uddannelsesmæssige moduler i alle dele af uddannelsen, som kan øge politifolks kompetencer i at aflæse og reagere i konkrete situationer, samt tilbyde dem flere redskaber til at løse disse. Uddannelsen skal understøtte det operative personales mulighed for at genkende risikomarkører som led i en risikovurdering med henblik på i videst mulige omfang at kunne bevare kontrol over situationen. Modpartens forhold og mulige reaktionsmønstre, egne forhold og reaktions-muligheder, vurdering af de fysiske rammer på stedet (begrænsninger og muligheder) samt mulighed for tilkaldelse af bistand bør være centrale elementer.

⁷⁶ Saus et al. 2006.

⁷⁷ Anbefalinger i dette afsnit skal ses i sammenhæng med de anbefalinger, der er fremsat under "Ledelse, planlægning og koordinering".

- Højere grad af samspil mellem teori og praksis (læringscirkel) gennem ajourføring af alle undervisningsmaterialer og af politikredsene og Rigspolitiets operationsplaner på baggrund af nyeste danske og internationale viden og erfaring.
- Øget anvendelse af situationsspil i undervisning og træning (operationalisering) af såkaldte "best practices" samt "best thinking" baseret på et tilstrækkeligt antal klassiske potentielt farlige situationer (f.eks. med udgangspunkt i denne rapport 5 typiske situationer), hvor anvendelse af skydevåben ofte forekommer.
- Øget tematiseret og situationsbestemt tværfaglig og integreret undervisning i konflikthåndtering og løsning af potentielt farlige konfliktsituationer og håndtering af farlige gerningsmænd. Der bør være størst mulig fokus på at opstille, indarbejde og i videst mulige omfang udnytte alle til rådighed værende metoder og midler – herunder tidsfaktoren - forinden anvendelse af skydevåben (f.eks. inspireret af det tyske Skyd/Skyd-ikke koncept og det engelsk Stop og Tænk-koncept).
- Særlig uddannelse og træning til alt operativt personale med henblik på at forbedre forudsætningerne for at gå i konstruktiv og situationsafpasset dialog med farlige personer – herunder personer med irrationel adfærd. Det kunne være et "basis forhandlerkursus" med hovedvægt på bl.a. formidling af viden om påvirkede og psykisk syge personers adfærd og reaktionsmønstre under stress og om alternative støttefunktioner i relation til kommunikation med irrationelle personer, f.eks. ved tilkaldelse af læge, psykiater eller politiets særligt uddannede forhandlere.
- Øget undervisning i og forståelse af egen adfærd og egne reaktionsmønstre under stress. Tidsfaktoren skal tænkes ind som en del af de øvelser, politiet gennemgår med henblik på at bevare fokus på egen og andres sikkerhed. I stressede situationer vil handlinger ofte bliver automatiserede, og det er derfor afgørende, at hensigtsmæssige rutiner er grundigt indlært i træningssituationer. Stresskontrol bør indøves også i forbindelse med situationer, hvori eftersættelse af biler indgår.
- Tættest mulige samarbejde mellem politikredsene og Politiskolen om udvikling og vedligeholdelse af tidssvarende situations- og behovsbestemte kurser og træning vedrørende viden om og erfaring med løsning af potentielt farlige konfliktsituationer og håndtering af farlige gerningsmænd.
- Gennemførelse af efteruddannelse i polititaktiske metoder efter ensartede koncepter, der godkendes af Rigspolitiet.

AFSLUTTENDE BEMÆRKNINGER

Ved formulering af arbejdsgruppens samlede konklusioner og anbefalinger er der lagt vægt på, at resultaterne af gruppens arbejde også konkret kan nyttiggøres i bestræbelserne

på at begrænse dansk politis anvendelse af skydevåben mest muligt. Skulle man opstille en målsætning, kunne det være:

- At alle politifolk er uddannede og handler på baggrund af "*Best Practice*" og "*Best Thinking*" så risiko for pludseligt opståede nødværgesituationer undgås i videst mulige omfang.
- At alle politifolk i konkrete situationer har det bedst mulige beslutningsgrundlag baseret på indbyrdes klar kommunikation imellem personale på stedet og til vagtcentral eller operativ ledelse.
- At der rutinemæssigt indsamles relevante informationer til målrettet løsning af den bestemte opgave, og at information bruges dynamisk i løsning af opgaven herunder kommunikeres til og mellem involverede politifolk.
- At der samarbejdes bedst muligt på tværs, så potentialet i det personale, der er involveret i opgaven, anvendes optimalt.
- At alle politifolk har redskaber til og viden om betydning af situationskontrol herunder om vigtigheden af mental forberedelse, gennemtænkning og planlægning af indsats – herunder aktiv anvendelse af tidsfaktoren – uanset hvor mange, man er om opgaven.
- At der udøves dynamisk, konkret og situationel ledelse *på* stedet og *fra* vagtcentralen.
- At alle indsatser, hvor der har været fare for politifolk eller andre, evalueres og gennemgås lokalt og formidles videre i organisationen ad systematiske veje med henblik på læring og forbedring af praksis.

**BILAG - UDVALGTE TABELOVERSIGTER TIL BELYSNING AF POLITIETS
ANVENDELSE AF SKYDEVÅBEN**

Nedenstående tabeller er – med undtagelse af tabel B7 - udarbejdet på baggrund af de 345 situationer (*indberetninger*) i perioden 2002-2006, hvor politiet har trukket tjenestevåben, samt de 23 situationer, hvor politiet har ramt personer (*skudsager*). Der er med andre ord – især for så vidt angår skudsagerne – tale om et relativt lille datagrundlag. Dette bør taget i betragtning ved vurdering af de procentvise angivelser.

Tabel B1. Fordelingen af indberetninger⁷⁸ og skudsager på dag-, aften- og nattevagt (tid)

	Daghold (07-15)	Aftenhold (15-23)	Nathold (23-07)
Indberetninger under ét	26 %	40 %	32 %
Skudsager	30 %	52 %	17 %

Tabel B2. Fordelingen af indberetninger⁷⁹ og skudsager i forhold til lokalitetens art

Lokalitetens art	Indberetninger under ét	Skudsager
Udendørs offentlig vej	42 %	48 %
Udendørs i øvrigt	15 %	17 %
Indendørs privat bolig	32 %	17 %
Indendørs i øvrigt	7 %	17 %

Tabel B3. Indberetninger og skudsager i forhold til urbaniseringsgrad⁸⁰

Urbaniseringsgrad	Indberetninger under ét	Skudsager
Storby	31 %	39 %
Storre forstadskommune	19 %	4 %
Storre provinsby	9 %	9 %
Mindre provinsby	26 %	13 %
Landsby	10 %	17 %
Andet	2 %	13 %

⁷⁸ I 2 % af indberetningerne mangler der oplysninger om tidspunkt.

⁷⁹ I 4 % af indberetningerne mangler der oplysninger om lokalitetens art.

⁸⁰ I 4 % af hhv. indberetningerne og skudsagerne mangler der oplysninger om urbaniseringsgrad.

Table B4. Måden anmeldelsen modtages på fordelt på indberetninger⁸¹ og skudsager

Hvordan modtages anmeldelsen	Indberetninger under ét	Skudsager
Telefonisk/personligt til vagthavende/radiostationen	45 %	74 %
Anmeldelse indgives personligt til patrulje på stedet	1 %	4 %
Initiativsag	8 %	13 %
Planlagt aktion	27 %	9 %
Anden måde	6 %	0 %

Table B5. Hvad vedrører anmeldelsen fordelt på indberetninger⁸² og skudsager

Sagens art	Indberetninger under ét	Skudsager
Mistænkeligt forhold	2 %	4 %
Politivedtægten	1 %	0 %
Husspektakler	3 %	9 %
Butikstyveri/tyveri	4 %	13 %
Vold	24 %	17 %
Roveri	16 %	13 %
Drab/drabsforsøg	5 %	4 %
Ransagning/eftersogte/anholdelse	9 %	4 %
Tvangsindlæggelse/psykisk syg	2 %	4 %
Våbenbesiddelse/skyderi	18 %	9 %
Eftersogte gerningsmand	0 %	0 %
Brugstyveri/flugtbilist	3 %	9 %
Dyr	1 %	0 %
Selvordsforsøg	1 %	9 %
Andet	8 %	4 %

Table B6. Modpartens farlighed fordelt på indberetninger og skudsager⁸³

Oplyst farlig på grund af ...	Indberetninger under ét	Skudsager
Adfærd	34 %	48 %
Bevæbning	70 %	48 %
Antal	10 %	4 %
Fortid	18 %	9 %
Rusmidler	1 %	4 %
Psykisk sygdom	5 %	9 %
Andet	3 %	26 %

⁸¹ I 13 % af indberetningerne mangler der oplysninger om, hvordan politiforretningen iværksættes.

⁸² I 4 % af indberetningerne mangler der oplysninger om, hvad anmeldelsen går på.

⁸³ I 22 % af skudsagerne og 12 % af indberetningerne er der ingen eller utilstrækkelige oplysninger om modpartens farlighed.

Tabel B7. Antal indberetninger om politiets brug af skydevåben i Danmark (inkl. Grønland) 1996-2006, hvor modparten var bevæbnet - fordelt på bevæbningens art⁸⁴ (procent af årets indberetninger i parentes) (N= 2725)

Årstal	Modpart bevæbnet	Modpart bevæbnet med skydevåben	Modpart bevæbnet med stikvåben	Modpart bevæbnet med andre våben
1996	123 (55 %)	77 (35 %)	37 (17 %)	25 (11 %)
1997	123 (45 %)	83 (30 %)	43 (16 %)	17 (6 %)
1998	79 (40 %)	49 (25 %)	28 (14 %)	11 (6 %)
1999	85 (39 %)	43 (20 %)	26 (12 %)	22 (10 %)
2000	107 (46 %)	61 (26 %)	29 (12 %)	14 (6 %)
2001	122 (50 %)	75 (31 %)	41 (17 %)	16 (7 %)
2002	134 (50 %)	80 (30 %)	43 (16 %)	17 (6 %)
2003	106 (35 %)	70 (23 %)	33 (11 %)	12 (4 %)
2004	100 (37 %)	50 (19 %)	50 (19 %)	3 (1 %)
2005	91 (37 %)	48 (20 %)	45 (19 %)	9 (4 %)
2006	84 (33 %)	39 (15 %)	36 (14 %)	14 (6 %)
Gennemsnit	1154 (42 %)	675 (25 %)	411 (15 %)	166 (6 %)

Tabel B8. Modpartens reaktion fordelt på indberetninger⁸⁵ og skudsager

Reaktion på politiets ankomst	Indberetninger under ét	Skudsager
Efterkommer politiets anvisninger	2 %	0 %
Passivt/neutralt	38 %	4 %
Flygter	12 %	22 %
Passiv modstand	8 %	4 %
Kommer med provokerende/aggressive tilråb	2 %	9 %
Truer fysisk/Fremsætter trusler	14 %	13 %
Angriber politiet	8 %	35 %
Afmagt/Selv mord	1 %	4 %
Andet	4 %	9 %

Tabel B9. Anvendelse af andre magtmidler fordelt på indberetninger⁸⁶ og skudsager

Anvendt andre magtmidler for skydevåben	Indberetninger under ét	Skudsager
Tale	46 %	78 %
Handkraft	2 %	17 %
Stav	1 %	17 %
Hund	4 %	9 %
Gas	3 %	0 %
Anvendt andre/Andet	4 %	17 %
Ingen anvendelse af andre magtmidler	30 %	9 %

⁸⁴ Summen af antal indberetninger, hvor modparten er bevæbnet med hhv. skyde-, stik- og andre våben svarer ikke til det samlede antal indberetninger med bevæbnet modpart, da modparten i en del af indberetningerne (88 i alt) er bevæbnet med to eller flere typer våben samtidig.

⁸⁵ I 13 % af indberetningerne mangler der oplysninger om modparten/modparternes reaktion på politiets ankomst.

⁸⁶ I 19 % af indberetningerne mangler der oplysninger om, hvorvidt der er anvendt andre magtmidler for skydevåben.

Tabel B10. Hvornår trækkes tjenestevåben fordelt på indberetninger og skudsager⁸⁷

Tid gået fra ankomst til der trækkes våben	Indberetninger under ét	Skudsager
Trukket ved ankomst	32 %	17 %
Mindre end 1 minut	19 %	17 %
1-5 minutter	9 %	13 %
6-15 minutter	4 %	9 %
16-30 minutter	2 %	9 %
Mere end 30 minutter	5 %	17 %

Tabel B11. Hvor mange politifolk trækker våben fordelt på indberetninger⁸⁸ og skudsager

Hvor mange politifolk trækker våben	Indberetninger under ét	Skudsager
1	31 %	26 %
2	28 %	61 %
3	5 %	4 %
4	4 %	0 %
Mere end 4	10 %	9 %

Tabel B12. Årsag til at politifolk trækker våben fordelt på indberetninger og skudsager

Hvilken årsag der angives til, at der trækkes våben	Indberetninger under ét	Skudsager
Overhængende farligt angreb mod betjent	50 %	30 %
Overhængende farligt angreb mod 3.mand	6 %	4 %
Farligt påbegyndt angreb mod betjent	4 %	39 %
Farligt påbegyndt angreb mod 3.mand	1 %	4 %
Pagribelse af farlig gerningsmand på flugt	21 %	13 %
Forberedt nødværge	15 %	4 %
Andet	1 %	4 %

⁸⁷ I 28 % af indberetningerne og 17 % af skudsagerne mangler oplysning.

⁸⁸ I 23 % af indberetningerne mangler oplysning.

LITTERATURLISTE

- Alpert, Geoffrey P., & William C. Smith. 1994. "How Reasonable is the Reasonable Man? Police and Excessive Force". *The Journal of Criminal Law and Criminology* 85:481-501.
- Balvig, Flemming, & Britta Kyvsgaard. 2006. *Volden i Danmark: 1995 og 2005*. København: Københavns Universitet, Justitsministeriet, Det Kriminalpræventive Råd & Rigspolitichefen.
- Bratbo, Johanne, Britta Kyvsgaard & Dorthe Sestoft. 2006. *Psykisk sygdom og kriminalitet*. København: Socialministeriet, Indenrigs- og Sundhedsministeriet, Justitsministeriet.
- Elholm, Thomas. 2003. *Politiets brug af skydevåben. Juridiske aspekter*. København: Forlaget Thomson.
- Fredensborg, Lars, Helle Holst Nielsen, Peter Grønbek Nielsen, Bonnie Ludvigsen, & Poul Kjeldsen. 2002. "Skyd - Skyd ikke". København: Rigspolitiet, Politiskolen
- Henricson, Ib. 2007. *Politiret*. København: DJØF Forlag.
- Holmberg, Lars. 2005. "Politiets brug af skydevåben i Danmark". I: Knutsson, Johannes (Ed.). *Politiets brug af skytevåben i Norden*. Oslo: Politihøgskolen i Oslo, pp. 29-44.
- Hutson, H. R., D. Anglin, J. Yarborough, K. Hardaway, M. Russel, J. Strote, M. Canter, and B. Blum. 1998. "Suicide by Cop." *Annals of Emergency Medicine* 32:665-669.
- Justitsministeriet. 2004. "Lov om politiets virksomhed, lov nr. 444 af 9. juni 2004." København.
- Knutsson, Johannes (Ed.). 2005. *Politiets brug af skytevåben i Norden*. Oslo: Politihøgskolen i Oslo.
- Kramp, Peter & Gorm Gabrielsen. 2005. "Retspsykiatriske patienter - udvikling 2000-2004". *Videnskab og Praksis: Ugeskrift for Læger* 167/47. 21. november 2005.
- Kramp, Peter & Gorm Gabrielsen. 2003. "Kriminalitet begået af psykisk syge 1977-1999". *Videnskab og Praksis: Ugeskrift for Læger* 165/25. 16. juni 2003.
- Muir, William Ker. 1979. *Police: Streetcorner Politicians*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Olsen, Claus Hjelm. 2007. "Notat: Våben og skydeuddannelse i dansk politi." Københavns Politi.
- Parent, Richard. 1996. "Aspects of Police Use of Deadly Force in British Columbia: The Phenomenon of Victim-Precipitated Homicide". Vancouver: Simon Fraser University.
- Petersen, Finn Wegner, Jesper Pedersen, Søren Høj Madsen, Claus Stoltenberg, & Erik Rosenlund Knudsen. 2004. "Klar... Et PFL-projekt om skydeuddannelsen." København: Rigspolitiet, Politiskolen
- Politiskolen. "Kursusplan for PG I og PG III", senest rev. 2006, Brøndbyøster: Politiskolen
- Politiskolen. "Fagplan for fysisk træning og dannelse 150302." Brøndbyøster: Politiskolen.
- Politiskolen. "Pensumplan PG1 Selvforsvar og magtanvendelse 010106." Brøndbyøster: Politiskolen.
- Politiskolen. "Fagplan PG3 Beredskabsuddannelse 070102." Brøndbyøster: Politiskolen.
- Politiskolen. "Fagplan PG1 Beredskabsuddannelse 120202." Brøndbyøster: Politiskolen.
- Politiskolen. "Pensumplan PG3 - pistol 181200." Brøndbyøster: Politiskolen.
- Politiskolen. "Pensumplan PG1-pistol 040607." Brøndbyøster: Politiskolen.
- Politiskolen. "Fagplan PG1 - Skydning: Pistol og maskinpistol 040607." Brøndbyøster: Politiskolen.
- Reiss Jr., Albert J. 1980. "Controlling Police Use of Deadly Force." *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 452:122-134.
- Rigspolitichefen. 2006. "Håndbog for skydeledere" Rev. juni 2006. København: Rigspolitichefen
- Rigspolitichefen 1997 Rapport om politiets tjenestepistoler: København: Rigspolitichefen
- Rigspolitichefen. "Kundgørelse II nr. 38." København: Rigspolitichefen.
- Rigspolitichefen. "Kundgørelse II nr. 39." København: Rigspolitichefen.
- Saus, E-R., Johnsen, B.H., Eid, J. Rusem, P.K., Andersen, R. og Thayer, J.F. 2006. *The Effect of Brief Situational Awareness Training in a Police Shooting Simulator: An Experimental Study*. *Military Psychology*. 18: 3-21.
- Timmer, Japp. 2007. "Police Violence: The Use of Force by the Police in the Netherlands." Under publicering.
- Timmer, Japp. 2003. "At Gunpoint." I: Eigensicherung & Schusswaffeneinsatz bei der Polizei, Clemens Lorei (ed.). Frankfurt: Verlag für Polizeiwissenschaft.
- Toft, Peer. 2007. "Notat: Hvordan uddanner vi politifolk i anvendelsen af tjenestepistolen?" Brøndbyøster: Politiskolen.
- Visionsudvalget. 2005. *Fremtidens Politi*. København: Justitsministeriet.

